

Sudovanje na daljinu u parničnom postupku

Zibar, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:571362>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij Pravo
Katedra za građansko procesno pravo

Ivan Zibar

Diplomski rad

SUDOVANJE NA DALJINU U PARNIČNOM POSTUPKU

Mentorica: prof. dr. sc. Aleksandra Maganić

Zagreb, lipanj 2023.

SADRŽAJ

1. Uvod	3
2. Sudovanje na daljinu u hrvatskom pravnom sustavu	4
2.1. Sudovanje na daljinu prema Zakonu o parničnom postupku.....	4
2.2. Pravilnik o održavanju ročišta na daljinu.....	6
2.3. Sudovanje na daljinu prema Zakonu o kaznenom postupku.....	9
3. Sudovanje na daljinu u pravu Europske Unije	9
3.1. Uredba o dokazivanju.....	10
3.2. Uredba o europskom postupku za sporove male vrijednosti.....	11
3.3. Preporuke Vijeća za promicanje prekograničnih videokonferencija.....	12
4. Sudovanje na daljinu u parničnom postupku za vrijeme pandemije COVID-19	13
4.1. Poredbenopravna rješenja	15
5. Pravo na pošteno suđenje kod sudovanja na daljinu	18
5.1. Načelo javnosti.....	20
5.2. Načelo ekonomičnosti.....	21
5.3. Načelo neposrednosti.....	22
5.4. Načelo usmenosti i pismenosti.....	23
6. Praktični izazovi sudovanja na daljinu	24
7. Zaključak	26
8. Literatura	27
8.1. Popis literature.....	27
8.2. Pravni izvori i sudske odluke.....	29

1. UVOD

Sudovanje na daljinu suvremeni je način vođenja sudskih postupaka korištenjem tehnologija za komuniciranje na daljinu. Takav način sudovanja unosi novu dimenziju sudskog postupka koja prvenstveno donosi pozitivne promjene i napredak u sudskom sustavu, no također uz svoje probleme i prepreke. Mogućnost sudovanja na daljinu, odnosno korištenja mogućnosti održavanja ročišta ili izvođenja dokaza na daljinu u parničnom postupku, uvedeno je u pravni sustav Republike Hrvatske Novelom ZPP-a 2019. godine¹. Dorađeno je izmjenama Zakona o parničnom postupku iz 2022. godine². U praksi se ne koristi učestalo, no pojavom pandemije koronavirusa u Republici Hrvatskoj porastao je broj sudskih postupaka koji su se vodili na daljinu. Prestankom pandemije koronavirusa smanjio se broj postupaka koji se odvijaju na ovaj način, ali je pravosuđe spoznalo prednosti takve vrste suđenja te se nije prestala koristiti mogućnost sudovanja na daljinu.

Digitalizacija pravosuđa je budućnost, a sudovanje na daljinu je jedna od sastavnica tog procesa. Republika Hrvatska zaostaje za mnogim zemljama Europske unije općenito u digitalizaciji državnih administrativnih poslova i sustava, a pogotovo u području pravosuđa. Vođenje sudskog postupka koristeći tehnologije za komuniciranje na daljinu dobar je način za ekonomiziranje i povećanje učinkovitosti građanskih sporova. Jedan od problema slabe primjene sudovanja na daljinu jest tehnološka neopremljenost sudova te tehnološka nepismenost velikog broja sudaca i ostalog sudskog osoblja. Je li razlog tomu i možebitni strah sudaca od novih tehnologija?

U ovom radu autor će analizirati kako je i na koji način sudovanje na daljinu uređeno u hrvatskom pravnom sustavu, pravne akte Europske unije koji reguliraju sudovanje na daljinu te najbitnije pravnoteorijske probleme s kojima se ova vrsta vođenja sudskog postupka suočava. Pri tome će autor uspoređivati hrvatsko uređenje s uređenjem u nekim zemljama Europe poput Austrije, Njemačke, Slovenije te Velike Britanije kako bi prikazao kako su se pojedine zemlje

¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 70/19), u daljnjem tekstu: ZPP.

² Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 80/22), u daljnjem tekstu: ZPP.

suočile s pravnim problemima koji se mogu pojaviti u sudovanju na daljinu. Autor će istaknuti prednosti sudovanja na daljinu, ali i negativne strane.

2. SUDOVANJE NA DALJINU U HRVATSKOM PRAVNOM SUSTAVU

Sudovanje na daljinu u hrvatskom parničnom postupku predstavlja održavanje ročišta ili izvođenja pojedinih dokaza korištenjem audiovizualnih uređaja i tehnologija s pomoću kojih se komunicira na daljinu; objedinjeno jednom riječju: videokonferencijom. Sudovanje na daljinu u hrvatski pravni sustav uvedeno je izmjenama Zakona o kaznenom postupku 2012. godine, a u parnični postupak relativno nedavno, tek 2019. godine, izmjenama Zakona o parničnom postupku. S obzirom da se u ovom radu autor bavi sudovanjem na daljinu, odnosno održavanjem ročišta/izvođenjem dokaza na daljinu u parničnom postupku, ovaj institut će se u kaznenom postupku kratko obraditi, isključivo radi osnovne usporedbe.

2.1 SUDOVANJE NA DALJINU PREMA ZAKONU O PARNIČNOM POSTUPKU³

Sudovanje na daljinu uređuje članak 115., odnosno njegov treći, četvrti, peti i šesti stavak. Tako članak 115. stavak 3. određuje da sud može odrediti da se ročište održi na daljinu, uz korištenje odgovarajućih audiovizualnih uređaja i tehnološke platforme za komunikaciju na daljinu, ili da se na taj način izvede pojedini dokaz. Dodatno, stavak 4. određuje kako protiv rješenja iz trećeg stavka, kojim se određuje ročište/izvođenje dokaza na daljinu, nije dopuštena žalba.

S obzirom na to da o održavanju ročišta ili izvođenju pojedinog dokaza na daljinu odlučuje sud, nakon što o tome pribavi očitovanja stranaka i drugih sudionika koji trebaju sudjelovati na ročištu koje će se održati na daljinu, proizlazi kako za odluku o održavanju ročišta/izvođenja dokaza na daljinu sud mora pribaviti očitovanje stranaka i drugih sudionika u postupku. Pravna teorija radnje upravljanja postupkom dijeli na formalne i materijalne. Formalne radnje upravljanja postupkom su one kojima sud određuje redoslijed, tijek i oblik raspravljanja, a materijalne su one kojima sud odabire najprikladnije metode za rješavanje bitnih pitanja parnice te one radnje koje su u vezi s unapređenjem same parnice. Uzimajući ovo teorijsko razlikovanje u obzir, može se

³ Zakon o parničnom postupku (Narodne novine br. 53/91., 91/92., 112/99., 129/00., 88/01., 117/03., 88/05., 2/07., 96/08., 84/08., 123/08., 57/11., 148/11., 25/13., 89/14., 70/19., 80/22., 114/22.).

zaključiti kako samostalna sudska odluka, odnosno donošenje rješenja o održavanju ročišta/izvođenju dokaza na daljinu predstavlja radnju materijalnog upravljanja parničnim postupkom.⁴

Bez obzira što suglasnost stranaka nije potrebna kako bi sud odredio sudovanje na daljinu, u praksi je stav stranaka o takvoj odluci suda itekako od važnosti. U postupku pred hrvatskim sudovima pravilo je da ni jedan sudac neće odrediti sudovanje na daljinu ako se stranke s tim ne suglase. No, u slučaju da se stranke protive sudovanju na daljinu, to protivljenje mora biti razumno i argumentirano, a ne puko protivljenje bez ikakve racionalne pozadine. Mogućnost suda da bez obzira na protivljenje stranaka može odrediti sudovanje na daljinu trebalo bi olakšati primjenu tog instituta u parničnom postupku, jer se nužan pristanak stranaka za sudovanje na daljinu u drugim državama, poput Njemačke, smatra glavnom zaprekom u široj primjeni videokonferencije.⁵ S druge strane, može se pojaviti situacija da jedna ili obje stranke u postupku zahtijevaju od suda da se prijeđe na sudovanje na daljinu, a da sud tako nešto ne prihvati. Kako je vidljivo iz ZPP-a, to nije protivno zakonu, jer sudu takva obveza nigdje nije nametnuta, ali bi sud svakako trebao uzeti u obzir zahtjeve stranke/stranaka. Osobito ako bi se tako postigla procesna ekonomičnost i učinkovitost, što i jesu glavne vodilje kod određivanja sudovanja na daljinu. Takvi zahtjevi stranaka ne bi trebali biti obvezujući za sud, jer bi se u tom slučaju upravljanje postupkom prebacilo sa suda na stranke, ali bi zbog pravne sigurnosti i postupovnih prava stranaka bilo poželjno u zakonski tekst unijeti barem da je sud obvezan saslušati takav zahtjev stranke i na isti joj dati kratak, ali argumentiran odgovor o (ne)prihvatanju.

Članak 115. stavak 6. ZPP-a određuje da se način održavanja ročišta na daljinu uz korištenje odgovarajućih audiovizualnih uređaja i tehnološke platforme za komunikaciju na daljinu ili izvođenje pojedinog dokaza na taj način uređuje pravilnikom koji donosi ministar nadležan za poslove pravosuđa. Ovom normom zakonodavac upućuje na Pravilnik o održavanju ročišta na daljinu iz 2022. godine⁶ koji je donijelo ministarstvo pravosuđa i uprave. Taj pravilnik

⁴ Triva, Siniša; Dika, Mihajlo, Građansko parnično procesno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 353.-354.

⁵ Maganić, Aleksandra, Videokonferencija u njemačkom građanskom procesnom pravu, u: Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku: izazovi pravosudnih transformacija na jugu europe, Liber amicorum Mihajlo Dika, Zagreb, 2013., str. 910.

⁶ Pravilnik o održavanju ročišta na daljinu (Narodne novine br. 154/22.), u daljnjem tekstu: Pravilnik.

je glavni propis kojim se sud, odnosno suci, trebaju voditi pri određivanju, odnosno provođenju sudovanja na daljinu; kako za ročišta tako i za izvođenje dokaza.

2.2. PRAVILNIK O ODRŽAVANJU ROČIŠTA NA DALJINU

Pravilnik je donijelo ministarstvo pravosuđa i uprave 2022. godine, no stupio je na snagu tek 5. siječnja 2023. godine, četiri godine poslije uvođenja ročišta/izvođenja dokaza na daljinu u parnični postupak te tri godine nakon početka pandemije COVID-19, za vrijeme koje je i započelo, odnosno za vrijeme koje se intenziviralo sudovanje na daljinu. Ovako kasna reakcija ministarstva da pobliže uredi način održavanja ročišta na daljinu jedan je od razloga zašto je svaki sud drugačije provodio videokonferencije, a i zašto neki uopće nisu. Sudovanje na daljinu korak je dalje u obligatornoj digitalizaciji pravosuđa i sudskog sustava, nešto što će eksponencijalno rasti u svojoj primjeni tijekom narednih godina. Zbog toga je potrebno imati dobar i pravovremeno uređen sustav provođenja takvog načina sudovanja. Sukladno članku 1. Pravilnik se primjenjuje se na ročište na daljinu i izvođenje pojedinih dokaza na daljinu. U članku 5. Pravilnika definirani su pojmovi koji se koriste u sudovanju na daljinu kao što su ročište na daljinu, audiovizualni uređaj, tehnološka platforma za komunikaciju na daljinu, tehničke poteškoće, administrator sustava, sudionici postupka. Pravilnik definira ročište na daljinu kao ročište koje se održava sa sudionicima postupka putem audiovizualnog uređaja i tehnološke platforme za komunikaciju na daljinu (čl. 5. t. 1.), a audiovizualni uređaj jest računalo s kamerom, mikrofonom i zvučnikom koji su opremljeni za korištenje tehnološkom platformom za komunikaciju na daljinu (čl. 5. t. 2.)

Platforme za videokonferencije koje pravilnik navodi su *Jitsi*, *Microsoft Teams* i sl. U neformalnom razgovoru sa sucima saznaje se da suci preferiraju platformu *Jitsi* zbog jednostavnosti i pristupačnosti, štoviše, nije potrebna kupovina licencije za njezino korištenje te ima minimalne tehničke poteškoće. Tako ju, primjerice, koristi Trgovački sud u Varaždinu. S druge strane, Trgovački sud u Zagrebu ima kupljenu licenciju za *Microsoft Teams*, no suci nisu zadovoljni tom platformom jer često dolazi do pucanja veze, zamrzavanja slika i sl. Uzimajući u obzir da je ministarstvo pravosuđa i uprave kupilo licenciju, sud je primoran koristiti tu platformu za sudovanje na daljinu te pronalaziti rješenja protiv tehničkih poteškoća u suradnji s informatičkim osobljem suda.

Nadalje, u članku 6. Pravilnika uređuju se poziv i priprema za ročište na daljinu. Sud u pozivu za ročište na daljinu mora navesti vrstu tehnološke platforme za komunikaciju na daljinu

koja će se koristiti (*Jitsi, Microsoft Teams* i sl.), poveznicu (*hyperlink*) za uključivanje na platformu, upozorenja vezana za platformu i dr. U praksi je vrlo bitno da sudac obavi probu ročišta na daljinu prije nego što se ono stvarno i održi, kako bi provjerio funkcionalnost poveznice i mogućnost sudionika u postupku da se putem poveznice uključe u videokonferenciju.

Pravilnikom je određeno mjesto pristupanja ročištu. Tako prostorija iz koje se sudionici uključuju u videokonferenciju mora biti opremljena platformom za videokonferenciju, prostorija mora biti takva da se iz nje može nesmetano komunicirati unutar videokonferencije, što znači bez distrakcija, da se sudionik nalazi sam u prostoriji, da se ne čuju zvukovi izvana i sl. Ako sudionik ne može prisustvovati na taj način, može se odrediti da ročištu na daljinu pristupi iz zgrade samoga suda. (čl. 7. Pravilnika)

Od najveće je važnosti odredba članka 9. o načinu održavanja ročišta. Svi sudionici moraju moći komunicirati u stvarnom vremenu, biti vidljivi sudu, sudac mora provjeriti postojanost i kakvoću veze, upozoriti sudionike da se izoliraju od buke, upoznat će sudionike s načinom komunikacije i javljanja u videokonferenciji. Sud će od sudionika postupka tražiti da se izjasni nalazi li se sam u prostoriji te će naložiti da osobe koje nisu sudionici postupka napuste tu prostoriju. Sud može zatražiti da sudionik postupka okrene kameru kako bi se moglo provjeriti je li sam u prostoriji te naložiti da kamera tijekom ročišta bude usmjerena prema vratima prostorije radi boljeg pregleda stanja u prostoriji. Sud će upozoriti sudionika postupka da kamera ne smije biti okrenuta prema izvoru svjetla te može sudioniku postupka naložiti da bude odmaknut od audiovizualnog uređaja na određenoj razdaljini radi sprječavanja korištenja nedopuštenih pomagala tijekom ročišta." (čl. 9. st. 6. Pravilnika)

Ovo je vrlo važna odredba za saslušanje stranaka i za uključivanje svjedoka u postupak putem videokonferencije, bilo da se cijelo ročište održava na daljinu, bilo da se samo izvođenje dokaza ispitivanjem svjedoka održava putem platforme za videokonferenciju. Svjedoci imaju dužnost davanja usmenog, istinitog i potpunog iskaza, što predstavlja dužnost svjedočenja u užem smislu.⁷ Sud treba svjedoka upozoriti na navedene dužnosti svjedočenja u užem smislu te ga upozoriti i na (kaznene) posljedice davanja lažnog iskaza.⁸ Ako sud propusti izdati prethodna

⁷ Dika, Mihajlo, Građansko parnično pravo: utvrđivanje činjenica, Narodne novine, Zagreb, 2018., str. 574.

⁸ *Ibid.* str. 611.

upozorenja svjedoku, to će biti bez ikakvog utjecaja na kakvoću izvedenog dokaza.⁹ Transponirajući ove radnje suda na videokonferenciju suci prema pravilniku provjeravaju je li sudionik, odnosno u ovom slučaju svjedok, sam u prostoriji iz koje pristupa ročištu na daljinu, iz razloga da bi se potvrdila vjerodostojnost njegovog iskaza; da nema osobe u prostoriji koja vrši utjecaj ili pritisak na svjedoka i sadržaj njegovog iskaza. U razgovoru sa sucima Trgovačkog suda u Zagrebu saznaje se kako se u sudovanju na daljinu uvijek svjedoke ispituje u zgradi suda, odnosno da pristupaju videokonferenciji iz prostorije u zgradi suda, u kojoj se osigura sve potrebno za pristup platformi komunikacije na daljinu i nesmetanog sudjelovanja i davanja iskaza na ročištu na daljinu. Dakle, svjedoci se ne saslušavaju od kuće.

Zakonodavac uvođenjem mogućnosti izvođenja dokaza na daljinu u parnični postupak podrazumijeva izvođenje dokaza ispitivanjem i saslušavanjem i svjedoka i vještaka. To nije u ZPP-u eksplicitno navedeno, već je propisano na taj način. U članku 12. Pravilnika određeno je kako osim ispitivanja svjedoka i vještaka sud može izvoditi i druge dokaze na ročištu na daljinu ako priroda dokaza to omogućuje. Važan izraz je "ako priroda dokaza to omogućuje" zbog ograničenosti digitalnih tehnologija u transliranju svih pojava iz stvarnog života u virtualni svijet. U razgovoru sa sutkinjom Trgovačkog suda u Zagrebu, tijekom istraživanja za ovaj diplomski rad, saznaje se kako bi se izvođenje dokaza na daljinu saslušanjem svjedoka koji se nalazi u drugoj državi u praksi trebalo provoditi tako da bi se prvo od ministarstva nadležnog za pravosuđe te države trebalo tražiti odobrenje, radi pravne sigurnosti i udovoljenja nadziranog okruženja iz kojega bi svjedok svjedočio, o čemu će više biti riječi u nastavku rada.

Pravilnik se dotiče i ostvarenja načela javnosti, propisujući da se javnost rasprave ostvaruje time što zainteresirane osobe mogu pristupiti neposredno u sudnicu u kojoj sudac vodi ročište na daljinu ili u drugu prostoriju suda koju odredi sudac, što će se konstatirati na zapisnik. (čl. 14. Pravilnika). Ostvarivanje načela javnosti jedna je od glavnih polemika u raspravama oko sudovanja na daljinu, ali i o tome u kasnijem dijelu rada.

⁹ *Ibid.* str. 612.

2.3 SUDOVANJE NA DALJINU PREMA ZAKONU O KAZNENOM POSTUPKU

Kako je prethodno navedeno, sudovanje na daljinu u kazneni postupak uvedeno je Novelom ZKP-a iz 2012. godine.¹⁰ Tako članak 129. Zakona o kaznenom postupku određuje da sud može odlučiti da okrivljenik, koji na to pristane, sudjeluje na ročištu iz stavka 1. tog članka putem zatvorenog tehničkog uređaja za vezu na daljinu (audio-video uređaj). Sudovanje na daljinu, odnosno korištenje videokonferencije u kaznenom postupku spominje se i na drugim mjestima u ZKP-u, a koristi se među ostalim za vještačenje, ispitivanje svjedoka, izvođenje raznih dokaznih radnji, sudjelovanje okrivljenika, dokazno ročište i dr. Neke relevantne odredbe ZKP-a, osim spomenutog članka 129. su članak 43. stavak 1. točka 1. koji uređuje sudjelovanje žrtve kaznenog djela, zatim članci 191. - 194. o pravnoj pomoći između državnih i pravosudnih tijela te o nalogu za provođenje dokaznog ročišta putem videokonferencije.

3. SUDOVANJE NA DALJINU U PRAVU EUROPSKE UNIJE

Prije nego što je uvedeno u određene propise europskog sekundarnog prava, sudovanje na daljinu, odnosno korištenje videokonferencije, pojavilo se prvi put u europskom pravu (ne pravu EU-a, odnosno *ex* EZ-a) u Konvenciji o izvođenju dokaza u inozemstvu u građanskim i trgovačkim stvarima od 1970. godine¹¹. Sastavljači Konvencije bili su oprezni u pogledu budućeg razvoja tehnologije pa su primijenili tehnološki potpuno neutralan pristup, koji se s vremenom pokazao dobrim.¹² Konvencija je poslužila kao primjer nadležnim tijelima Europske unije za uvođenje videoveze, odnosno sudovanja na daljinu u mjere europskog sekundarnog prava, ponajprije, i najvažnije, u uredbe a zatim i smjernice. Najrelevantnije su dvije uredbe: Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima i njezina preinaka iz 2020. godine¹³ te Uredba (EZ) br.

¹⁰ Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. - službeni pročišćeni tekst, 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 80/22), u daljnjem tekstu: ZKP.

¹¹ Konvencija o izvođenju dokaza u inozemstvu u građanskim ili trgovačkim stvarima potpisana u Haagu 18. ožujka 1970., u daljnjem tekstu: Konvencija o dokazima.

¹² Vodič dobre prakse o upotrebi videoveze u skladu s Konvencijom o dokazima, Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu – HCCH, 2020.

¹³ Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima (Sl. l. EZ L. 174, 27.6.2001. str. 6.), Uredba (EU) 2020/1783 Europskog Parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2020. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim

861/2007 Europskog Parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i preinaka iste iz 2015. godine.¹⁴

3.1. UREDBA O DOKAZIVANJU

Uredba o dokazivanju donesena je, u duhu Konvencije o dokazima, 2001. godine, a do preinake Uredbe došlo je 2020. godine. Uredba se primjenjuje samo ako se radi o postupku u kojem postoji prekogranični element između država članica EU-a.¹⁵ Uredbom su utvrđena pravila suradnje među sudovima različitih država članica u pogledu izvođenja dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima (t. 3. Preambule Uredbe o dokazivanju). Uredba o dokazivanju se koristi kada je sudu jedne države članice (sud podnositelj zahtjeva) potrebno izvesti dokaz na području druge države članice pa traži sud te države (sud primatelj zahtjeva/zamoljeni sud) da izvede taj dokaz za njega. Uredba je izražaj europskoppravne pravosudne suradnje u građanskim i trgovačkim stvarima.

Cilj preinake ranije Uredbe o dokazivanju bio je još više potaknuti digitalizaciju pravosuđa, točnije elektroničko komuniciranje i razmjenu dokumenata između sudova država članica EU-a, odnosno da takva vrsta komunikacije postane standardna radna metoda. Korištenje videokonferencije bilo je propisano i u ranijoj Uredbi, dok se preinakom htjelo detaljnije propisati izvođenje dokaza putem videokonferencije. Uredba propisuje da sud podnositelj zahtjeva može zatražiti od suda primatelja zahtjeva korištenje videokonferencije pri izvođenju dokaza (čl. 12. st. 4. preinačene Uredbe o dokazivanju). Bitna promjena koja se dogodila preinakom Uredbe jest da je u ranijoj Uredbi bilo samo omogućeno korištenje videokonferencije kod neposrednog izvođenja dokaza, a preinakom je takav postupak načina izvođenja dokaza propisan kao pravilo kod neposrednog izvođenja dokaza prilikom saslušanja osoba koje se nalaze u drugoj državi članici (čl. 20. st. 1. preinačene Uredbe o dokazivanju). Od tog pravila može se odstupiti isključivo kad sudu takva vrsta tehnologije nije dostupna ili u slučaju da sud smatra kako uporaba videokonferencije nije primjerena s obzirom na posebne okolnosti predmeta. Kako bi se izbjegle

ili trgovačkim stvarima (izvođenje dokaza) (preinaka) (SL L 405, 2.12.2020 ,str. 1.), u daljnjem tekstu: Uredba o dokazivanju.

¹⁴ Uredba (EZ) br. 861/2007 Europskog Parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti (SL L 199, 31.7.2007., str. 100.) Uredba (EU) 2015/2421 Europskog Parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2015. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 o uvođenju postupka za europski platni nalog (SL L 341, 24.12.2015., str. 1.),u daljnjem tekstu: Uredba o Europskom sporu male vrijednosti.

¹⁵ Josipović, Maja, Novosti u prekograničnom izvođenju dokaza u Europskoj uniji, Zagrebačka pravna revija vol. 10 br. 2., 2021., str. 167.

moгуće poteškoće prilikom provođenja videokonferencije, sudovi prije održavanja same videokonferencije dogovaraju sva praktična rješenja za saslušanje.¹⁶ Nažalost, takav način neposrednog izvođenja dokaza se u praksi vrlo rijetko koristi zbog općenite nenaviknutosti sudova na ročišta/izvođenje dokaza na daljinu.

3.2. UREDBA O EUROPSKOM POSTUPKU ZA SPOROVE MALE VRIJEDNOSTI

Ova uredba donesena je 2007. godine, a preinačena 2015. Kao i ostale uredbe EU-a primjenjuje se samo na prekogranične slučajeve. Korištenje videokonferencije bilo je prisutno već u ranijoj Uredbi o sporovima male vrijednosti. Tako je bilo propisano da sud može održati usmenu raspravu putem videokonferencije ako raspolaže tehnologijom za provođenje iste (čl. 8. ranije Uredbe o sporovima male vrijednosti). Preinaka iz 2015. ovo pravilo korjenito mijenja. S obzirom na to da je europski postupak za sporove male vrijednosti pisani postupak, prema preinačenoj Uredbi, određeno je da se usmena rasprava održava samo ako sud smatra da nije moguće donijeti odluku na temelju pisanih dokaza ili na zahtjev stranke (čl. 5. st. 1. i 1.a Uredbe o sporovima male vrijednosti). Osim toga, određuje se obvezatnost korištenja videokonferencije, odnosno tehnologije za komunikaciju na daljinu dostupne sudu, u slučaju da sud odluči održati usmenu raspravu (čl. 8. st. 1. Uredbe o sporovima male vrijednosti). Od obvezatnosti videokonferencije može se odstupiti samo ako zbog posebnih okolnosti slučaja ne bi bilo primjereno za pravično vođenje postupka. Pismenost postupka koristi se radi postupovne učinkovitosti i ekonomičnosti, a oblikovnost videokonferencije uvedena je kako se navedena načela ne bi ugrozila, odnosno kako postupak ne bi izgubio na učinkovitosti i ekonomičnosti. U slučaju da se usmena rasprava održava uživo, stranka koja je pozvana na takvu raspravu može zahtijevati korištenje videokonferencije uz obrazloženje da bi aranžmani potrebni za njenu fizičku prisutnost, a posebno troškovi istih, bili nerazmjerni tužbenom zahtjevu (čl. 8. st. 2. Uredbe o sporovima male vrijednosti). Stranka koja sudjeluje na usmenoj raspravi putem videokonferencije može zahtijevati da bude fizički prisutna (čl. 8. st. 3. Uredbe o sporovima male vrijednosti).

Odredbe o izvođenju dokaza sadrže sličnosti s odredbama o usmenoj raspravi, kako u ranijoj tako i u preinačenoj Uredbi. Ranija Uredba je propisivala da sud može dozvoliti izvođenje

¹⁶ *Ibid.* str. 173.

dokaza videokonferencijom (čl. 9. ranije Uredbe o sporovima male vrijednosti). S druge strane preinačena Uredba određuje da se u slučaju kad izvođenje dokaza uključuje saslušavanje osobe obvezno primjenjuje videokonferencija u skladu s uvjetima iz članka 8. (čl. 9. st. 3. Uredbe o sporovima male vrijednosti). Za ostale dokaze nije navedeno ništa o korištenju videokonferencije, no postoji zanimljiva formulacija kako se sud koristi najjednostavnijom i najmanje opterećujućom metodom izvođenja dokaza (čl. 9. st. 1. reč. 2. Uredbe o sporovima male vrijednosti).

Uredba je pisana rukovodeći se idejama procesne učinkovitosti, ekonomičnosti, djelotvornog pristupa pravosuđu te digitalizacije i osuvremenjivanja pravosuđa. U duhu tih ideja u preambuli preinačene Uredbe nalaze se razne preporuke sudovima za primjenu uredbe, ponajprije preporuke da se promiče korištenje tehnologije za komunikaciju na daljinu, da se radi smanjivanja troškova i skraćivanja trajanja postupka dodatno potiče stranke i sud na videokonferenciju i sl., a među inima i uputstvo na Preporuke Vijeća za promicanje uporabe i razmjene najbolje prakse kod prekograničnih videokonferencija. Uzimanjem u obzir navedenoga, članak 9. stavak 1. rečenica 2. preinačene Uredbe mogao bi se tumačiti također kao preporuka, odnosno svojevrsan naputak sudovima da sve dokaze, za koje priroda i/ili okolnosti slučaja to dopuštaju, provedu koristeći se tehnologijama za komunikaciju na daljinu.

3.3. PREPORUKE VIJEĆA ZA PROMICANJE PREKOGRANIČNIH VIDEOKONFERENCIJA¹⁷

Vijeće EU-a donijelo je Preporuke kao popratan materijal (neobvezni jer se radi o preporukama) Uredbi o europskom postupku za sporove male vrijednosti, a poslije naravno i za Uredbu o dokazivanju. Preporuke ističu da bi se videokonferenciju, odnosno tehnologije za komunikaciju na daljinu trebalo proširiti u primjeni na usmene rasprave, kako u domaćim tako i u europskim (prekograničnim) slučajevima. Također, iznose zaključke završnog izvješća stručne radne skupine u kojima stoji kako su rezultati pokazali da je većina neposrednih problema kod komunikacije na daljinu u prekograničnim slučajevima organizacijske i tehničke prirode pa se slijedom toga u čl. 22. pozivaju države članice EU-a na donošenje mjera kojima bi se ustanovila nacionalna kontaktna točka/e za videokonferencije. Osim toga države članice pozivaju se da

¹⁷ Preporuke Vijeća za promicanje uporabe i razmjene najbolje prakse kod prekograničnih videokonferencija u području pravosuđa u državama članicama i na razini EU-a (2015/C 250/01, 31.7.2015., str. 1.), u daljnjem tekstu: Preporuke.

unapređuju i ažuriraju informacije o svojoj tehničkoj opremi te da, po mogućnosti, izrade nacrtne praktičnih smjernica za komuniciranje na daljinu. Što se toga tiče, sudovi Republike Hrvatske nisu ažurirali informacije o svojoj tehničkoj opremljenosti na portalu e-pravosuđe, a praktične smjernice postoje u vidu prethodno navedenog Pravilnika o održavanju ročišta na daljinu te, također, kao Praktične smjernice za sudovanje na daljinu u srednjoj i istočnoj Europi češkog CEELI instituta na kojima su radili i neki hrvatski suci te se te smjernice predstavljaju sucima diljem Hrvatske u sklopu seminara i edukacije o digitalizaciji pravosuđa. Preporuke također navode da se posebna pozornost mora posvetiti zajamčenom poštivanju načela neposrednosti, ravnopravnosti i neproturječnosti. To obuhvaća uporabu opreme koja je suvremena, kako bi se ostvarila dostatna video i audio kvaliteta, i koja pruža dovoljnu sigurnost u odnosu na osjetljivost predmeta (čl. 20. Preporuka). Na samom kraju upućuje se poziv Europskoj Komisiji da financijski potpomogne provedbu mjera iz članka 22. Preporuka na nacionalnoj razini. Kao krajnji cilj Preporuka navodi se osiguravanje prekogranične interoperabilnosti opreme za videokonferencije ako one imaju europsku dodanu vrijednost, a takvu vrijednost imaju svakako jer je komunikacija na daljinu i digitalna komunikacija sudova država članica jedan od izraza pravosudne suradnje država članica u građanskim stvarima. Ta europska vrijednost nalazi se u 1. stupu nadnacionalnog prava Europske unije, što znači da ima status europskog primarnog prava.

4. SUDOVANJE NA DALJINU U PARNIČNOM POSTUPKU ZA VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

Pandemija COVID-19 (dalje: pandemija) unijela je velike promjene u društvu pa tako i u pravu, točnije pravosuđu. S obzirom na način i intenzitet širenja virusa (SARS-CoV-2) fizički je kontakt ljudi bio ograničen, uvodilo se tzv. socijalno distanciranje te je odmah bilo jasno kako sudovi neće moći normalno funkcionirati. Kada je pandemija nastupila i u Republici Hrvatskoj, postupanje sudova nije bilo uređeno jedinstvenim pravnim aktom, unatoč prijedlozima i nastojanjima Hrvatske odvjetničke komore¹⁸, već je ostavljeno na slobodu sudovima da sami uređuju način rada u uvjetima pandemije. "Na taj način, osim što su stranke, i još češće, njihovi punomoćnici bili izloženi pravnoj nesigurnosti o mjerama i postupanju pojedinih sudaca,

¹⁸ Dopis ministarstvu pravosuđa od 9. travnja 2020. – prijedlog za održavanja rasprava na daljinu, br: 2226/20.

kaotičnosti je pridonijela i jedna još žešća nepogoda – potres velike jačine u Zagrebu, što je u metaforičnom i stvarnom, objektivnom smislu uzdrimalo glavne nositelje hrvatskog pravosuđa."¹⁹ Ni nakon takvog događaja, gdje su bile pogođene središnje pravne institucije Hrvatske, uključujući i Vrhovni sud RH, ministarstvo, odnosno zakonodavac, nije uredio postupanje sudova. Takva nereguliranost dovela je do neujednačenog postupanja koje se temeljilo na bitno različitim radnim metodama sudova. O načinu rada sudova odlučivali su predsjednici sudova, a to je dovelo do heterogenosti u postupanju i pravne nesigurnosti.²⁰

Komunikacija sa sudom se vodila putem raznih načina komunikacije na daljinu: telefon, faks, elektronička pošta i sl., dok je pristup sudovima u početku bio ograničen na sustave e-Predmet i e-oglasna ploča. Prva je polovica 2020. godine bila najveći izazov u vremenu pandemije, a uz postojeća rješenja ZPP-a za sudovanje na daljinu, vrlo je mali broj sudova koristio tu mogućnost, no oni koji su se odlučili na takvo rješenje bili su u tome vrlo uspješni. "Pri tome im kratkoća tih odredbi nije smetala već su ih protumačili upravo onako kako bi i trebalo: kao osnovu za to da se, u okolnostima u kojima je zbog ograničenja kretanja... prilagode okolnostima te pronađu adekvatnu računalnu platformu..."²¹

Nažalost, ovakvo postupanje trebalo je biti propisano obvezujućim pravnim aktom, a ostalo je na pukoj preporuci predsjednika Vrhovnog suda u prvoj polovici 2020. Vrhovni sud jest donio upute za postupanje²², no tek u drugoj polovici 2020., a u njima se korištenje sudovanja na daljinu samo predlagalo, a ne propisivalo. Neki sudovi su na dobar način tumačili i primijenili upute, upravo na način da su počeli intenzivnije koristiti mogućnost iz čl. 115. st. 3. ZPP-a o sudovanju na daljinu, a jedan od tih sudova je i Trgovački sud u Zagrebu koji je na temelju mjera krenuo s primjenom navedenog članka, a sve radi omogućavanja pristupa sudu i ostvarivanja ustavnog

¹⁹ Maganić, Aleksandra, Građanskopravno pravosuđe za vrijeme pandemije COVID-19, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, HAZU, Zagreb, 2021., str. 244.

²⁰ Gluhinić, Maša, Utjecaj pandemije COVID-19 na rad odvjetništva, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, HAZU, Zagreb, 2021., str. 363.

²¹ Uzelac, Alan, COVID-19 kao katalizator za digitalizaciju pravosuđa?, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, HAZU, Zagreb, 2021., str. 374.

²² Upute o mjerama za sprječavanje širenja epidemije COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 i organizaciji rada prvostupanijskih i drugostupanijskih sudova za vrijeme trajanja epidemije, broj: Su-IV-315/2020-1.

prava stranke da sud pazi na pravičnost i suđenje u razumnom roku, a iskustva sudaca tog suda su bila u potpunosti pozitivna.²³

Trgovački sud je u takvoj situaciji izvrsno postupio kad se uzme u obzir da je videokonferencija u uputama bila predviđena za kazneni postupak, a za građanski, odnosno parnični je izostala. Nakon uputa Vrhovnog suda, kad su tek neki sudovi donekle počeli koristiti mogućnost sudovanja na daljinu, ministarstvo pravosuđa i uprave donijelo je Naputak u vezi s održavanjem ročišta na daljinu koji je poslije prerastao u već spomenuti Pravilnik o održavanju ročišta na daljinu, a koji je ispravio upute Vrhovnog suda te spomenuo sudovanje na daljinu u kontekstu parničnog postupka. Nažalost, dolaskom 2021. godine stav Vrhovnog suda se promijenio; predsjednik Vrhovnog suda počeo je iznositi sumnje u ostvarivanje prava stranaka na pošteno suđenje u slučajevima sudovanja na daljinu²⁴ te je to rezultiralo smanjenjem broja sudova koji koriste mogućnost sudovanja na daljinu, opet na diskrecijsku ocjenu svakog suda pojedinačno, odnosno predsjednika suda.

4.1. POREDBENOPRAVNA RJEŠENJA

Nije pandemija ta koja je u pravosuđe unijela zamisao sudovanja na daljinu, no definitivno je ubrzala njen razvoj i proširila područje njezine uporabe. I prije same pandemije neke su države, poput Australije, Singapura i Sjedinjenih Američkih Država napravile velike pomake u korištenju videokonferencije u pravosuđu.²⁵ Naravno, i sudovi ostalih zemalja su se morali prilagoditi radu u vremenu pandemije.

Sve su države poticale korištenje e-komunikacije sa sudovima i e-pristup pravosuđu, a pandemija je takvom načinu komunikacije, osobito ako se uzme u obzir da je digitalizacija pravosuđa, pogotovo u pogledu komunikacije stranaka sa sudom, jedan od glavnih ciljeva EU-a na području pravosudne suradnje država članica. Ujedno to i jedan od glavnih nacionalnih ciljeva skoro svake države članice u pogledu poboljšanja funkcioniranja pravosuđa. Što se tiče sudovanja na daljinu, zemlje (ne samo države članice EU-a ili europske, već i sve treće) mogu se podijeliti na one koje su prije pandemije imale pravni okvir za sudovanje na daljinu, poput Hrvatske,

²³ Nekić Plevko, Nada, Postupanje trgovačkih sudova u okolnostima pandemije COVID-19, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, HAZU, Zagreb, 2021., str. 319.-321.

²⁴ Uzelac, *op. cit.*, (bilj. 21.), str. 375.

²⁵ Sanders, A., 2021. Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic. *International Journal for Court Administration*, 12(2), p.3. DOI: <http://doi.org/10.36745/ijca.379>, str. 3.

Austrije, Slovenije, Njemačke i Ukrajine, te na one koje su tek dolaskom pandemije izradile pravni okvir hitnim zakonodavstvom, kao npr. Andora, Švicarska, San Marino pa i Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske (dalje: UK). Posebna kategorija države su one u kojima je pravna osnova za sudovanje na daljinu bila nejasna, poput Bugarske, te u kojoj su suci djelovali prema vladinim preporukama, Srbije, u kojoj je došlo do pomutnje jer je ministar pravosuđa poslao pismo za postupanje. Međutim, predsjednik Republike Srbije zajedno s premijerkom pojašnjavao je sucima i javnosti što treba činiti, da bi tek na kraju na red došlo vijeće Vrhovnog suda Republike Srbije koje je dalo svoje mišljenje.²⁶

Republika Austrija je primjer države koja je otprije imala pravni okvir za sudovanje na daljinu. Videokonferencija je u pravosuđe uvedena još početkom 2000.-ih godina: 2004. i 2005. za građanske stvari. Pravni okvir određivanja videokonferencije za ročište/izvođenje dokaza nije bio u početku ovisan o suglasnosti stranaka, što je dovelo do njegovog eksponencijalnog sve većeg korištenja. Samo je 2011. održano više od 2 000 videokonferencija²⁷, no treba uzeti u obzir kako je tadašnje pravno uređenje primjenu videokonferencije bilo ograničilo samo na izvođenje dokaza saslušanjem, tako da se nije radilo o cjelokupnom sudovanju na daljinu gdje sve stranke sudjeluju putem platforme za komunikaciju na daljinu.

Dolaskom pandemije u prvoj polovici 2020. donesen je Savezni zakon o popratnim mjerama za COVID-19 u pravosuđu²⁸ (dalje: COVID-19-JuBG) koji je trebao prilagoditi rad sudova uvjetima pandemije. No, prva njegova verzija nije bila pragmatički funkcionalna iz razloga što nije propisivala korištenje videokonferencije u procesnim stadijima kad je nužan kontakt sa sudom, već je propisivala da se takvi stadiji jednostavno neće održati. Tako je Novela 8. COVID-19-JuBG-a dijametralno suprotno promijenila prethodni §3.1. na način da je propisala kako se navedeni procesni stadiji mogu uvijek održati na daljinu koristeći se tehnologijama komunikacije na daljinu, uz uvjet da se stranke s tim suglase.²⁹

Kao ni u Hrvatskoj, pravni lijek, odnosno žalba, nije dopušten protiv takve odluke suda. Suglasnost stranaka je ipak nužnost, za razliku od Hrvatske gdje ona nije potrebna. Iznimke od obvezatnosti suglasnosti postoje za postupke prisilnog smještaja, smještaja u dom ili zaštite

²⁶ *Ibid.* str. 6.-7.

²⁷ Maganić, *op. cit.*, (bilj. 5.) str. 910..

²⁸ 1. Bundesgesetz betreffend Begleitmaßnahmen zu COVID-19 in der Justiz (BGBl I Nr. 16/2020)

²⁹ Maganić, *op. cit.*, (bilj. 19.) str. 235.

odraslih. Također, bila je otvorena mogućnost kovidrizičnim sudionicima postupka zatražiti sudjelovanje pomoću videokonferencije, a ista mogućnost postojala je za vještake, tumače i svjedoke, također uz uvjet da pripadaju skupini kovidrizičnih osoba. Razlog uvođenja obvezatne suglasnosti stranaka na videokonferenciju jest da se u austrijskim pravnim krugovima smatra kako bi sudovanje na daljinu bez pristanka stranaka predstavljalo kršenje prava na pravično suđenje.

Kad se pandemija pojavila u Sloveniji, donesen je Zakon o privremenim mjerama u svezi sa sudskim, upravnim i drugim javnopravnim predmetima radi ovladavanja širenjem zarazne bolesti SARS-CoV-2 (COVID-19)³⁰ koji je člankom 4. stavkom 1. propisivao postupanje za hitne postupke, no na način da se poziva na odredbe slovenskog Zakona o sudovima³¹. Jedino su u hitnim postupcima tekli rokovi pa su se oni jedini u početku nastavili rješavati uživo. Predsjednik slovenskog Vrhovnog suda donio je Odluku o posebnim mjerama na temelju slovenskog Zakona o sudovima i ZZUSUDJZ-a kojom je za hitne postupke uveo sudovanje na daljinu, odnosno primjenu videokonferencije na ročišta, sjednice i saslušanja. Slovenija je također otprije imala pravni okvir za sudovanje na daljinu u članku 114.a slovenskog Zakona o parničnom postupku³² u kojem se određuje da sud ima mogućnost uz pristanak stranaka (isto obvezatan kao i u austrijskom pravu) odrediti videokonferencijsko izvođenje procesnih radnji. Kao i u austrijskom i hrvatskom pravu, žalba protiv takve odluke suda nije dopuštena. U praksi su nastala velika ograničenja pri primjeni videokonferencije, ponajprije kod izvođenja dokaza svjedočenjem na daljinu. Praksa je tražila da za vrijeme svjedokova svjedočenja uz njega bude prisutan sudac kako bi spriječio neprimjereno upletanje.³³ Sličnu praksu koristi i Trgovački sud u Zagrebu, a i ostali sudovi RH, kao što je u radu već spomenuto, no u Hrvatskoj se ne zahtijeva prisutnost suca u prostoriji u kojoj svjedok svjedoči, već samo da svjedok to čini iz prostorije unutar zgrade suda. Oba ova rješenja, bez obzira što nisu pravna, već praktična, za cilj imaju očuvanje pravne sigurnosti.

³⁰ Zakon o začasnih ukrepima u svezi s sodnima, upravnima i drugim javnopravnima zadevama za obvladavanje širenja nalezljive bolesti SARS-CoV-2 (COVID-19) (Uradni list RS, št. 36/20), u daljnjem tekstu: ZZUSUDJZ.

³¹ Zakon o sodišćih (Uradni list RS, br. 94/07 – uradno prečišćeno besedilo, 45/08, 96/09, 86/10 – ZJNepS, 33/11, 75/12 – ZSPDSLS-A, 63/13, 17/17, 23/17 – ZSSve, 22/18 – ZSICT in 16/19 – ZNP-1).

³² Zakon o pravdnem postupku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečišćeno besedilo, 45/08 – Zarbit, 45/08, 111/08, - odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US, 10/17, 16/19 – ZNP-1 in 70/19 – odl. US), u daljnjem tekstu: slovenski ZPP.

³³ Maganić, *op. cit.*, (bilj. 19.), str. 239.

Kao primjer države koja nije imala pravni okvir za sudovanje na daljinu autor će predstaviti UK. Ne radi se o tome da pravni okvir uopće nije postojao, već je bio vrlo štur zbog čega nije praksi ostavljao previše mogućnosti za korištenje videokonferencije, sve do pandemije kad je vlada hitnim zakonodavstvom ovlastila sudove na korištenje videokonferencije. Za kaznene stvari primjena videokonferencije uvedena je 2015., a za građanske stvari 2016. Te godine donesen je amandman na *Civil Procedure Rules* koji uređuje građansko sudovanje za Englesku i Wales, gdje je uvedena mogućnost tele/videokonferencije u pravilu 51.2. No, bilo je potrebno donijeti i *Practice Direction 51Y*³⁴ uz 51. dio *Civil Procedure Rules* kako bi se riješile određene stvari tehničke i formalne prirode vezane uz sudovanje na daljinu³⁵. Iskustva sudaca, odvjetnika i sudionika u postupku iz Engleske i Walesa vrlo su pozitivna vezano za sudovanje na daljinu.³⁶ Treba uzeti u obzir kako se radi o sustavu *common law* te da se u razvoju sudovanja na daljinu radi o *soft law*-u.

5. PRAVO NA POŠTENO SUĐENJE KOD SUDOVANJA NA DALJINU

Pravo na pošteno ili pravično suđenje jedno je od temeljnih ljudskih prava koje se treba poštivati i na koje sud treba paziti u svim vrstama sudskih postupaka. Riječ je o vrlo širokom pojmu, koji obuhvaća razna procesnih prava stranaka i procesnih načela. Između ostaloga i načela ustavnosti i zakonitosti. Ovo načelo svoje uporište pronalaze u Ustavu Republike Hrvatske³⁷, točnije u članku 115. st. 3. određuje da sudovi sude na temelju Ustava, zakona, međunarodnih ugovora i drugih važećih izvora prava. Osim toga, vezano uz načelo zakonitosti vrijedi pravilo da ono što u procesnom zakonu nije predviđeno, u parničnom postupku u pravilu nije dopušteno.³⁸ O povredi načela zakonitosti kod sudovanja na daljinu, odnosno teze da je sudovanje na daljinu protivno načelu zakonitosti, ne može se raditi u slučajevima kada je ono predviđeno i određeno

³⁴ Practice Direction on Video or Audio Hearings in Civil Proceedings during the Coronavirus Pandemic, <https://www.judiciary.uk/guidance-and-resources/practice-direction-on-video-or-audio-hearings-in-civil-proceedings-during-the-coronavirus-pandemic/>, 6. svibnja 2023.

³⁵ Practice Direction 51Y – Video or Audio Hearings During Coronavirus Pandemic, <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part51/practice-direction-51y-video-or-audio-hearings-during-coronavirus-pandemic>, 6. svibnja 2023.

³⁶ Susskind, Richard, *The Future of Courts: The story so far, Remote Courts*, 2020., br. 5.

³⁷ Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14), u daljnjem tekstu: Ustav RH.

³⁸ Triva, Dika, *op. cit.* (bilj. 4.), str. 118.

zakonom. Pravo na pošteno suđenje osobno je i temeljno procesno pravo stranaka koje je zajamčeno Ustavom RH, već i Europskom konvencijom o ljudskim pravima³⁹, točnije člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a. Minimalni standardi za ostvarivanje prava na pošteno suđenje sadržani su i u čl. 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁴⁰ u perspektivi međunarodnog javnog prava, dok je na razini Europske unije uređeno čl. 47. Povelje o temeljnim pravima⁴¹.

Osnovne odrednice prava na pošteno suđenje svode se na pošteno suđenje u razumnom roku pred nadležnim, neovisnim i nepristranim sudom na javnoj raspravi. Kod sudovanja na daljinu suci moraju s još većom razinom pažnje brinuti o ostvarivanju procesnih prava stranaka i procesnih načela, upravo zbog izazova koji pruža takva vrsta sudovanja. Kao relativno nov način sudovanja u pravosuđu, pogotovo u Republici Hrvatskoj, vrlo je lako pozivati se na kršenje procesnih prava i načela zbog slabe pravnotehničke i pravnoteorijske uređenosti tog područja. Mišljenje i stav Savjetodavnog vijeća europskih sudaca je kako videokonferencija, odnosno primjena tehnologija za komunikaciju na daljinu u pravosuđu, ne bi trebala umanjiti postupovna jamstva (čl. 28.)⁴².

O odnosu prava na pošteno suđenje i sudovanja na daljinu odlučivao je i Europski sud za ljudska prava⁴³. U predmetu *Sahnovskiy protiv Rusije* sud je po prvi puta dao konkretan stav o tome kako sudovanje, odnosno u predmetnom slučaju sudjelovanje u postupku pomoću videoveze "nije...nespojivo s pojmom poštenog suđenja i javne rasprave"⁴⁴. Ova presuda je vrlo bitna za teorijsko raspravljanje o sudovanju na daljinu iz razloga što je njome određeno da pojam poštenog suđenja i pojam sudovanja na daljinu nisu u međusobnoj opreci te sudjelovanje u postupku videovezom, odnosno sudovanje na daljinu, sami po sebi nisu kršenje prava na pošteno suđenje. ESLJP se još nekoliko puta bavio videovezom i pravom na pošteno suđenje, no sve su to predmeti iz kaznenopravne materije. Tako u predmetu *Yevdokimov i dr. protiv Rusije* sud tvrdi da fizička prisutnost stranke nije nužna ako postoji način da stranka može djelotvorno iznositi argumente

³⁹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN 18/1997, MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17), u daljnjem tekstu: EKLJP.

⁴⁰ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 19.12.1966. (rezolucija br. 2200 A /XXI/), stupio na snagu 23.3.1976.).

⁴¹ Povelja Europske Unije o temeljnim pravima (SL C 202, str. 389.).

⁴² Savjetodavno vijeće europskih sudaca, Mišljenje br. 14 CCJE-a, Pravosuđe i informacijske tehnologije (IT), doneseno na 12. plenarnoj sjednici CCJE-a (Strasbourg, 7.-9. studenog 2011.), <https://rm.coe.int/168074816b>.

⁴³ U daljnjem tekstu: ESLJP.

⁴⁴ Presuda Europskog suda za ljudska prava, Case of Sahnovskiy v. Russia (*Application no. 21272/03*), 2.11.2010.

putem videoveze, odnosno da se člankom 6. EKLJP-a "ne jamči pravo na osobnu prisutnost pred građanskim sudom, već se predviđa općenitije pravo stranke na djelotvorno iznošenje argumenata pred sudom i na ravnopravnost u odnosu na protustranku u postupku"⁴⁵.

5.1. NAČELO JAVNOSTI

Jedno od najspornijih načela u raspravi o ostvarivanju procesnih načela u sudovanju na daljinu je načelo javnosti. Ako je moguće da sudionici u postupku (sud, stranke, svjedoci, vještaci i dr.) mogu održavati ročište, odnosno sudjelovati u suđenju putem videokonferencije, nema nikakvih razloga kako takva vrsta sudovanja ne bi bila dostupna i javnosti. Rješenja je više.

Sudionici u postupku prije održavanja ročišta/izvođenja dokaza na daljinu dobiju *hyperlink* na platformu koja će se koristiti. Takva poveznica može biti objavljena na stranicama suda, kako bi se javnost mogla uključiti i sudjelovati u postupku. S obzirom na to da je sudnica uživo prostorno ograničena, ograničen je i broj ljudi koji predstavljaju javnost koji mogu pratiti suđenje. Isto tako i platforme za komuniciranje na daljinu imaju svoja ograničenja koliko ljudi mogu spojiti, a da veza pri tome ostane stabilna. U ovakvom rješenju sudjelovanja javnosti na stranicama suda uz poveznicu te formular koju bi zainteresirani članovi javnosti ispunjavali unaprijed, uz prijavu za praćenje suđenja trebao bi se objaviti broj sudionika. Naravno, sud bi ih morao uputiti da isključe kamere i mikrofone kako ne bi ometali tijek suđenja. Osim toga, mogle bi se koristiti platforme u kojima sud kao inicijator videokonferencije ima mogućnost isključiti mikrofon sudionika videokonferencije (opcija *mute*).

Jedna od opcija je i *live stream* suđenja, bilo na mrežnim stranicama suda, bilo, primjerice, u samoj sudskoj zgradi. Time bi bilo koja zainteresirana osoba mogla pratiti suđenje, a ne bi bila sudionik videokonferencije pa ne bi imala mogućnost ometati tijek suđenja. Takvo rješenje postoji u njemačkom pravnom sustavu, točnije prema §128.a st.1. dZPO-a⁴⁶ koji, između ostaloga, propisuje da će se rasprava istovremeno prenositi slikovno i tonski na mjestu na kojem se stranke, punomoćnici i pomoćnici nalaze u sudnici.⁴⁷ Tako bi zainteresirana javnost mogla jednostavno doći u sudsku zgradu te iz prostorije suda, odnosno sudnice pratiti tijek suđenja putem *live streama*

⁴⁵ Presuda Europskog suda za ljudska prava, Case of Yevdokimov and Others v. Russia (*Applications nos. 27236/05, 44223/05, 53304/07, 40232/11, 60052/11, 76438/11, 14919/12, 19929/12, 42389/12, 57043/12 and 67481/12*), 16.2.2016.

⁴⁶ Zivilprozessordnung idF Bekanntmachung od 15.12.2005., BGBl, I, 3202 (2006., I, str. 431.) (2007., I, str. 1781.).

⁴⁷ Maganić, *op. cit.*, (bilj. 5.), str. 899.

kao da prati postupak uživo. Suđenje bi se moglo snimati, odnosno napraviti snimku ročišta koja se može objavljivati na mrežnim stranicama suda.⁴⁸ Postoje razna rješenja kako osigurati načelo javnosti suđenja u sudovanju na daljinu te zapravo ne postoje prepreke u njegovom ostvarivanju, jedino je potrebno imati dobru tehničku i organizacijsku potporu na sudovima.

5.2. NAČELO EKONOMIČNOSTI

Načelo ekonomičnosti jedno je od najbitnijih načela parničnog postupka te bi trebalo biti jedno od rukovodećih načela sudu za izbor raspravnih metoda u sporu. Ostvaruje se na način da se sa što manje utrošenog vremena postigne što povoljniji rezultat⁴⁹, a izraženo je i latinskom sentencom *bis dat qui cito dat*⁵⁰. Videokonferencije općenito sastanke čine bržijima, kraćima i fokusiranijima na temu, nego sastanci uživo pa se isto može reći i za videokonferenciju u suđenju.⁵¹ Većom digitalizacijom postupka postiže se i sve veća ekonomičnost postupka, ponajprije u digitaliziranju komunikacije stranaka sa sudom, pristupa sudu, razmjene informacija između samih sudova te pravosudnim e-sustavima poput e-spisa. Pri tom se ne radi samo o ubrzanju nekih administrativnih i/ili procesnih radnji, već se radi i o povećanju učinkovitosti i kvalitete pravosuđa. Načelo ekonomičnosti dolazi do izražaja i u učinkovitosti samog postupka, čemu sudovanje na daljinu značajno doprinosi. Postupak se može brže odvijati, a ročišta zakazivati u manjim vremenskim razmacima jer se otklanjaju određene fizičke barijere, primjerice kad su stranke u postupku iz vrlo udaljenih mjesta pa je jednoj stranci potrebno dulje vrijeme da dođe do mjesta suda. Sudovanje na daljinu jedna je od sastavnica digitalizacije pravosuđa te ona također može pomoći u ekonomiziranju pravosuđa, odnosno smanjivanju sudskih troškova. Najveće troškove koje sudovanje na daljinu može smanjiti predstavljaju naknade svjedocima za fizičku prisutnost na sudu.

Načelo ekonomičnosti je vrlo bitno za parnični postupak, no nikada mu ne bi trebalo davati prevagu nad ostalim načelima. Primjenjujući takvo razmišljanje na sudovanje na daljinu kao sastavnicu digitalizacije, odnosno načela ekonomičnosti, treba zaključiti kako mogućnost videokonferencije ne treba pretjerano koristiti, već bi sud, vodeći se načelom ekonomičnosti,

⁴⁸ Praktične smjernice za sudovanje na daljinu u srednjoj i istočnoj Europi, Institut CEELI, Prag, Drugo izdanje 2022. str. 54.

⁴⁹ Triva; Dika, *op. cit.* (bilj. 4), str. 144.

⁵⁰ *Lat.* Dvostruko daje tko brzo daje.

⁵¹ Dodson, Scott, Civil Procedure: The Zooming of Federal Civil Litigation, u: The Judges Book, Vol. 5. Article 7., 2021. <https://repository.uchastings.edu/judgesbook/vol5/iss1/7.>, str. 29.

trebao u svakom konkretnom sporu odlučiti bi li za taj konkretan spor bilo ekonomičnije i učinkovitije da se provede na daljinu. Za neke bi se vrste sporova sudovanje na daljinu moglo propisati kao pravilo: vodeći se sentencom *de minimis non curat praetor*⁵² i prije spomenutom Uredbom o europskom postupku za sporove male vrijednosti. Za domaće sporove male vrijednosti trebalo bi propisati videokonferenciju kao standardno postupanje, a klasično sudovanje uživo kao iznimku.

5.3. NAČELO NEPOSREDNOSTI

Neposrednost u parničnom postupku izražena je člankom 4. ZPP-a koji određuje da sud odlučuje o tužbenom zahtjevu, u pravilu na temelju usmene, neposredne i javne rasprave. Riječ je o radnoj metodi suda pri ispitivanju dokaza, točnije da između suda i izvora informacija nema posrednika. Takva vrsta neposrednosti u teoriji se naziva formalnom⁵³. Materijalna neposrednost nije prisutna u parničnom, već u kaznenom postupku, a izražena je kroz davanje prednosti dokazima koji su neposrednije izvedeni, odnosno neposrednijim dokaznim sredstvima.⁵⁴ Načelo neposrednosti, u formalnom smislu, našlo se na udaru u teorijskim raspravama o sudovanju na daljinu, što se može tumačiti sudarom starijih i novih generacija, gdje starije jednostavno imaju drugačiju percepciju suvremenih tehnologija od mladih. Glavni argument struje koja je tvrdila kako sudovanje na daljinu krši načelo neposrednosti bio je taj da platforme za komunikaciju na daljinu, odnosno računalna tehnologija, predstavljaju posrednika između suda i izvora informacija, zato što se ne radi o izravnom iznošenju informacija uživo pred osobom suca. Takvo stajalište nema nikakvu argumentativnu podlogu, osim načina razmišljanja koji ne može ne samo razumjeti, nego ni dokučiti način funkcioniranja suvremenih komunikacijskih tehnologija.

Također, u prilog tome da videokonferencija ne predstavlja posredno komuniciranje ide i stajalište iz teorije građanskog prava, točnije obveznog prava, gdje se kod sklapanja ugovora telefonskom vezom davanje usmenog prihvata ponude tretira kao neposredni prihvata ponude, upravo iz razloga što se takvu komunikaciju smatra neposrednom, a telefonsku vezu isključivo

⁵² *Lat.* "Sudac ne vodi računa o sitnicama."

⁵³ Maganić, *op. cit.*, (bilj. 5.), str. 916.

⁵⁴ *Ibid.* str. 916.

kao posredno sredstvo koje omogućuje tu neposrednost (čl. 263. st. 2. ZOO⁵⁵). Isto se može translirati i na videokomunikaciju jer, kad bi se ona rastavila na jednostavnije segmente, predstavlja, takoreći, telefoniranje uz vizualni prikaz razgovornih strana uživo, odnosno *live*.

Jedno od stajališta kako nema neposrednosti u videokonferenciji je da videokonferencija nije neposredna jer su se stranke pristankom (u pravnim sustavima u kojima je pristanak potreban) odrekle načela neposrednosti⁵⁶. Pristaše takvog stajališta smatraju kako je tehnologija za komuniciranje na daljinu posrednik u komunikaciji. Videokonferencija ni na koji način ne utječe, odnosno ne ugrožava načelo neposrednosti u formalnom smislu, te je takvo stajalište prevladalo je u teoriji. Korištenje videokonferencije ne znači uključenje posrednika na putu informacija od izvora do suda, već je videokonferencija sredstvo čijim se posredstvom sudu omogućuje neposredno primanje informacija, odnosno spoznaja osobe koja nešto iskazuje i to na način da ju sud i vidi i čuje.⁵⁷ Platforme za komuniciranje na daljinu ni u kojem slučaju ne ugrožavaju mogućnost neposredne spoznaje informacija jer je njihova svrha upravo da se otkloni posredno prenošenje informacija na daljinu te da se može neposredno komunicirati s velike udaljenosti.

5.4. NAČELO USMENOSTI I PISMENOSTI

Kao i u raspravi o očuvanju načela neposrednosti u sudovanju na daljinu, slični su argumenti korišteni za stajalište da se i načelo usmenosti krši, odnosno da se ne može ostvariti putem videokonferencije. Argument je bio taj da ako osoba nije tjelesno prisutna u sudnici, ne može ni ostvariti pravo na usmene radnje. Kao i u prethodnoj raspravi takav argument i takvo stajalište su u potpunosti arhaični i bez argumentativne podloge. Činjenica da osoba nije fizički prisutna u sudnici nije opreka ostvarenju načela usmenosti kad se usmenost provodi pomoću tehnologije za komuniciranje na daljinu. Zapravo se videokonferencijom potiče usmenost, naravno dok nema tehničkih poteškoća. S obzirom da nema fizičke prisutnosti osoba koje usmeno izlažu, može se govoriti o "depersonaliziranoj" usmenosti u sudovanju na daljinu.⁵⁸ Ostvarivanjem načela usmenosti ostala procesna načela, točnije načela neposrednosti i javnosti, dolaze do punog izražaja.

⁵⁵ Zakon o obveznim odnosima ("Narodne novine" br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22.), u daljnjem tekstu: ZOO.

⁵⁶ Maganić, *op. cit.*, (bilj. 5.), str. 917.

⁵⁷ LG Mainz NJW 1996, 208 (208), u: Nissen, U.A., *Die Online-Videokonferenz im Zivilprozess*, Frankfurt am Main, 2004., str. 147.-148.

⁵⁸ Aras Kramar, Slađana, Rasprava o procesnoj (re)formi: načelo usmenosti vs. načelo pismenosti?, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 68., br. 5-6, 2018. str. 816.

Nisu sve parnične radnje usmene; usmenost je dominantna za poduzimanje radnji na samom ročištu, a za radnje izvan ročišta prevladava načelo pismenosti. Tehnologije za komunikaciju na daljinu su uvelike napredovale te je njihov napredak, kao i napredak tehnologije sveobuhvatno, u eksponencijalnom porastu, no još uvijek nije doveden do savršenosti. Tehničke poteškoće, odnosno smetnje u vezi su i dalje sveprisutne u skoro svakoj videokonferencijskoj komunikaciji. S tim u vezi, postupci koji se oslanjaju više na načelo pismenosti za parnične radnje na samom ročištu možda su u prednosti nad onima koji se više oslanjaju na načelo usmenosti, primjerice postupak za trgovačke stvari u kojima prevladava načelo pismenosti na i izvan ročišta te postupak u sporovima male vrijednosti koji je pismeni postupak.

6. PRAKTIČNI IZAZOVI SUDOVANJA NA DALJINU

Kao što je prethodno spomenuto, održavanje sastanaka, a u ovom slučaju suđenja, pomoću tehnologija za komuniciranje na daljinu puno je učinkovitije nego uživo. Prema istraživanjima radi se o činjenici kako videokonferencija troši čak 10 % manje čovjekove energije nego sastanak uživo.⁵⁹ Unatoč toj činjenici, sudjelovanje na videokonferenciji čovjeka zapravo puno više umara, što može zaključiti svatko, čak i netko tko nije sudjelovao na videokonferenciji, znajući kako se čovjek osjeća nakon što dio vremena provede gledajući u zaslone suvremenih tehnologija. Oči se puno brže umaraju te je tako lakše izgubiti koncentraciju. Prilikom sudjelovanja na videokonferenciji dolazi do ograničenja pokretljivosti. Ne radi se o sjedenju, jer se i za vrijeme klasičnog suđenja sjedi, već o tome da je zbog tehnoloških zahtjeva videokonferencije (blizina kamere, blizina tastature i sl.)⁶⁰ potrebno sjediti u ograničenijem položaju nego što bi se sjedilo u sudnici. To umara, a u kombinaciji s pretjeranim impulsima na oči od ekrana može dovesti do bržeg gubitka koncentracije. Zbog toga bi bilo i korisno i potrebno u sudovanju na daljinu raditi češće stanke nego što bi to sud činio u suđenju uživo, kako bi se suđenje održalo "svježim" te kako bi se na kraju postigla spomenuta veća učinkovitost i izbjegli negativni učinci.

Još jedan problem koji se javlja je način na koji će videokonferencija biti uređena. Suđenje je formalan postupak, u njemu se mora poštovati sud i njegov autoritet. Sudnice su najčešće

⁵⁹ Bailenson, Jeremy N., Nonverbaloverload: A Theoretical Argument for the Causes of Zoom Fatigue, u: *Technology, Mind and Behavior*, 2(1), 2021., str. 1. <https://doi.org/10.1037/tmb0000030>, str. 1.

⁶⁰ *Ibid.* str. 4.

uređene tako da sudac zauzima središnje mjesto, a stranke su raspoređene na suprotne strane te se zna koje je mjesto u njoj određeno za kojeg procesnog sudionika. Tako bi sud trebao odabrati platformu za komuniciranje na daljinu koja omogućuje raspoređivanje prozora s prijenosom slike u format koji bi bio reprezentativan stvarnoj sudnici, da je prozor gdje se prenosi sučeva slika u središnjem položaju, strane u sporu s lijeve i desne strane od suca i sl. Na sučevom bi prozoru ili ukomponirano u prikaz videokonferencije u cjelini trebalo biti vidljivo znamenje suda kako bi se još više dodalo na ozbiljnosti i formalnosti videokonferencije. Kako bi se održala ozbiljnost postupka, sud treba zahtijevati da sudionici budu primjereno odjeveni bez obzira što sudjeluju u postupku iz prostorije izvan sudske zgrade jer se i dalje radi o sudskom postupku.

Svima je poznato da tijekom komuniciranja na daljinu, preko digitalnih platforma, konstantno dolazi do tehničkih poteškoća poput gubitka veze, zamrzavanja, kašnjenja zvuka, nefunkcionalnosti mikrofona/kamere i sl. Zbog toga bi bilo korisno da suci prvo izvedu probu ročišta, što se saznalo u istraživanju koje je autor proveo u razgovoru sa sucima. Na sudu bi trebalo biti zaposleno kompetentno informatičko osoblje koje može brzo i kvalitetno reagirati na tehničke poteškoće koje mogu nastati za vrijeme videokonferencije. Trebalo bi biti razrađeno postupanje u slučaju nastupanja tehničkih poteškoća te bi bilo dobro sudionike u postupku obavijestiti o takvom postupanju.⁶¹ Kroz praksu sudaca, a i općenito ljudi koji koriste videoveze za sastanke ili predavanja i na druge načine, došlo se do zaključka kako je puno sigurnije računalo s internetom povezati izravno preko *ethernet* kabla, a ne bežično preko *wi-fi*-ja, jer osigurava bržu i stabilniju internetsku vezu. Neke platforme bolje funkcioniraju kada se njima pristupi preko internetskog preglednika (npr. *Chrome*, *Safari*), nego preko njihove službene računalne aplikacije. Sutkinja s Trgovačkog suda u Zagrebu, s kojom je autor razgovarao za vrijeme istraživanja, koristi platformu *Microsoft Teams* za sudovanje na daljinu jer je taj sud kupio licenciju za taj program. Imali su učestale tehničke poteškoće: pucanje veze, zamrzavanje slike, kašnjenje audiovizualnog prijenosa i ostalo, te su na prijedlog informatičkog osoblja suda počeli održavati ročišta na daljinu i dalje putem *Teams*-a, ali ne više putem njegove službene računalne aplikacije, već putem internetskog preglednika, jer u tom obliku nisu imali navedene tehničke poteškoće.

⁶¹ Praktične smjernice za sudovanje na daljinu u srednjoj i istočnoj Europi, Institut CEELI, Prag, Drugo izdanje 2022., str. 47.

Kako bi se već u samom početku smanjila mogućnost nastanaka tehničkih poteškoća te osiguralo kvalitetno sudovanje na daljinu potrebno je imati kvalitetnu i ažurnu tehnologiju. Nisu svi sudovi opremljeni jednako kvalitetnom računalnom tehnologijom, a neki sudovi, poput Trgovačkog suda u Zagrebu, nisu na početku pandemije COVID-19 imali ni funkcionalne web-kamere i mikrofone za održavanje videokonferencije. Kvalitetna računalna oprema jest skupa, pogotovo ako se trebaju opremiti sudovi. To iziskuje veliku količinu nove tehnologije, što može biti jedna od prepreka u širem korištenju sudovanja na daljinu, osobito u zemljama poput Hrvatske koje nisu na financijskoj razini poput nekih drugih europskih zemalja. Unatoč tomu sudovi bi se mogli osloniti na financiranje iz europskih sredstava. U ranijem poglavlju o Preporukama vijeća za prekograničnu videokonferenciju navedeno je kako se Komisiji predložilo, a sad je i prihvaćeno, da se osigura potrebna financijska potpora za nabavljanje računalne opreme za provođenje videokonferencija. Građanski su sudovi lošije opremljeni računalnom tehnologijom za sudovanje na daljinu jer tu metodu koriste i kraće razdoblje, a i rjeđe nego kazneni sudovi. Imajući na umu kako u Zakonu o sudovima⁶² u čl. 12. postoje odredbe o dužnosti sudova o pružanju međusobne pravne pomoći te bi se odredbe mogle i tumačiti na način da su npr. kazneni sudovi dužni na zahtjev građanskog suda ustupiti ili posuditi računalnu opremu za sudovanje na daljinu.

7. ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir sve prethodno navedeno, autor zaključuje kako je sudovanje na daljinu vrlo unapređujući institut, odnosno način vođenja sudskih postupaka. Skraćuje vrijeme potrebno za vođenje postupaka, pojednostavljuje ispitivanje svjedoka i druge dokazne radnje ponajprije eliminiranjem potrebe fizičke prisutnosti na sudu čime se i smanjuju troškovi postupka. Služi kao sredstvo s pomoću kojega se određena procesna načela mogu bolje ostvariti u sudskom postupku, primjerice načelo javnosti zbog prostorne neograničenosti broja ljudi za praćenje postupka te načela ekonomičnosti prvenstveno smanjivanjem troškova u obliku naknade svjedocima za dolazak na sud. Sudovanje na daljinu smanjuje vrijeme potrebno za provođenje postupaka time što ubrzava i pojednostavljuje procesni tijek.

⁶² Zakon o sudovima ("Narodne novine" br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 126/19., 130/20., 21/22., 60/22., 16/23.).

Autor je utvrdio kako je primjena sudovanja na daljinu rijetka, a prije pandemije koronavirusa gotovo da i nije postojala. Pojava pandemije koronavirusa dala je novu perspektivu korištenju mogućnosti sudovanja na daljinu, no i tada je primijenjena tek u nekoliko slučajeva, unatoč pozitivnim iskustvima sudaca koji su ovu mogućnost primjenjivali u sudskim procesima. Dio sudaca nije bio upoznat s načinom na koji funkcionira takva tehnologija, unatoč postojećim zakonskim odredbama i pozivanju na korištenje takvih tehnologija od strane Vrhovnog suda Republike Hrvatske. U Republici Hrvatskoj zakonska regulacija sudovanja na daljinu postoji, a sudska će praksa dati odgovor na pitanje koliko je ona kvalitetna te primjerena nacionalnim potrebama. Kako bi se suce osvijestilo o prednostima sudovanja na daljinu, potrebno je provoditi edukacije sudaca o prednostima novih tehnologija s ciljem češće i lakše uporabe.

Republika Hrvatska nije jedina zemlja Europske unije koja kasni za digitalizacijom pravosuđa. Primjena Uredbe o dokazivanju i Uredbe o europskom postupku male vrijednosti ne dolaze u hrvatskom pravnom sustavu do izražaja bez obzira na promicanje suvremenih komunikacijskih tehnologija i pozivanje na korištenje njih od strane tijela Europske unije, ponajprije Vijeća te mogućnost financiranja nabave opreme od Europske komisije.

Sve predispozicije za sudovanje na daljinu u Republici Hrvatskoj postoje: zakoni, pravilnici, preporuke, pozivi viših sudova na korištenje, iskustva sudaca te pravne znanosti. U Republici Hrvatskoj suci organiziraju i provode seminare s ciljem dodatnog usavršavanja u korištenju suvremenih komunikacijskih tehnologija. Unatoč navedenom, ne dolazi do primjene suvremenih tehnologija u sudskim postupcima u opsegu koji bi u ovom razdoblju 21. stoljeća bio primjeren za razvijenu državu članicu Europske unije.

8. LITERATURA

8.1. POPIS LITERATURE

Aras Kramar, Slađana, Rasprava o procesnoj (re)formi: načelo usmenosti vs. načelo pismenosti?, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 68, br. 5-6, 2018., str. 791.-823.

Bailenson, Jeremy N., Nonverbaloverload: A Theoretical Argument for the Causes of Zoom Fatigue, u: Technology, Mind and Behavior, 2(1), 2021., <https://doi.org/10.1037/tmb0000030>

Dika, Mihajlo, Građansko parnično pravo: utvrđivanje činjenica, Narodne novine, Zagreb, 2018.

Dodson, Scott, Civil Procedure: The Zooming of Federal Civil Litigation, u The Judges Book, Vol. 5. Article 7., 2021. <https://repository.uchastings.edu/judgesbook/vol5/iss1/7>

Gluhinić, Maša, Utjecaj pandemije COVID-19 na rad odvjetništva, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2021., str. 361.-368.

Josipović, Maja, Novosti u prekograničnom izvođenju dokaza u Europskoj Uniji, Zagrebačka pravna revija, vol. 10, br. 2., str. 167-177, 2021.

Maganić, Aleksandra, Videokonferencija u njemačkom građanskom procesnom pravu, u: Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku: izazovi pravosudnih transformacija na jugu europe, Liber amicorum Mihajlo Dika, Pravni fakultet Zagreb, 2013., str. 893.-924.

Maganić, Aleksandra, Građanskopravno pravosuđe za vrijeme pandemije COVID-19, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2021. str. 233.-255.

Nekić Plevko, Nada, Postupanje trgovačkih sudova u okolnostima pandemije COVID-19, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2021., str. 315.-325.

Sanders, A., 2021. Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic. International Journal for Court Administration, vol. 12, br. 2, p.3. DOI: <http://doi.org/10.36745/ijca.379>

Susskind, Richard, The Future of Courts: The story so far, Remote Courts, 2020., br. 5.

Triva, Siniša; Dika, Mihajlo, Građansko parnično procesno pravo, Narodne novine, Zagreb, 2004.

Uzelac, Alan, COVID-19 kao katalizator za digitalizaciju pravosuđa?, u: Primjena prava za vrijeme pandemije COVID-19, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2021., str. 372.-377.

Practice Direction on Video or Audio Hearings in Civil Proceedings during the Coronavirus Pandemic, <https://www.judiciary.uk/guidance-and-resources/practice-direction-on-video-or-audio-hearings-in-civil-proceedings-during-the-coronavirus-pandemic/>

Practice Direction 51Y – Video or Audio Hearings during Coronavirus Pandemic, <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part51/practice-direction-51y-video-or-audio-hearings-during-coronavirus-pandemic>

Praktične smjernice za sudovanje na daljinu u srednjoj i istočnoj Europi, Institut CEELI, Prag, Drugo izdanje 2022.

8.2. PRAVNI IZVORI I SUDSKE ODLUKE

1. Bundesgesetz betreffend Begleitmaßnahmen zu COVID-19 in der Justiz (BGBl I Nr. 16/2020)

Konvencija o izvođenju dokaza u inozemstvu u građanskim ili trgovačkim stvarima potpisana u Haagu 18. ožujka 1970.

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN 18/1997, MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17)

LG Mainz NJW 1996, 208 (208), u: Nissen, U.A., *Die Online-Videokonferenz im Zivilprozess*, Frankfurt am Main, 2004.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 19.12.1966. (rezolucija br. 2200 A /XXI/), stupio na snagu 23.3.1976.)

Povelja Europske unije o temeljnim pravima (2016/C 202/02)

Pravilnik o održavanju ročišta na daljinu (Narodne novine br. 154/22.)

Preporuke Vijeća „Promicanje uporabe i razmjene najbolje prakse kod prekograničnih videokonferencija u području pravosuđa u državama članicama i na razini EU-a” (2015/C 250/01)

Presuda Europskog suda za ljudska prava, Case of Sahnovskiy v. Russia (Application no. 21272/03), 2.11.2010.

Presuda Europskog suda za ljudska prava, Case of Yevdokimov and Others v. Russia (Applications nos. 27236/05, 44223/05, 53304/07, 40232/11, 60052/11, 76438/11, 14919/12, 19929/12, 42389/12, 57043/12 and 67481/12), 16.2.2016.

Savjetodavno vijeće europskih sudaca, Mišljenje br. 14 CCJE-a, Pravosuđe i informacijske tehnologije (IT), doneseno na 12. plenarnoj sjednici CCJE-a (Strasbourg, 7.-9. studenog 2011.), <https://rm.coe.int/168074816b>

Upute o mjerama za sprječavanje širenja epidemije COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 i organizaciji rada prvostupanjskih i drugostupanjskih sudova za vrijeme trajanja epidemije, broj: Su-IV-315/2020-1

Uredba Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima (Sl. l. EZ L. 174, 27.6.2001. str. 6.)

Uredba (EU) 2020/1783 Europskog Parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2020. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima (izvođenje dokaza) (preinaka) (SL L 405, 2.12.2020., str. 1.)

Uredba (EZ) br. 861/2007 Europskog Parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti (SL L 199, 31.7.2007., str. 100.)

Uredba (EU) 2015/2421 Europskog Parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2015. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 861/2007 o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti i Uredbe (EZ) br. 1896/2006 o uvođenju postupka za europski platni nalog (SL L 341, 24.12.2015., str. 1.)

Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst, NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)

Vodič dobre prakse o upotrebi videoveze u skladu s Konvencijom o dokazima, Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu – HCCH, 2020.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 70/19)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (Narodne novine, br. 80/22)

Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 80/22)

Zakon o obveznim odnosima ("Narodne novine" br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22.),

Zakon o parničnom postupku (Narodne novine br. 53/91., 91/92., 112/99., 129/00., 88/01., 117/03., 88/05., 2/07., 96/08., 84/08., 123/08., 57/11., 148/11., 25/13., 89/14., 70/19., 80/22., 114/22.)

Zakon o pravdnem postopku (Uradni list RS, št. 73/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08 – Zarbit, 45/08, 111/08, - odl. US, 57/09 – odl. US, 12/10 – odl. US, 50/10 – odl. US, 107/10 – odl. US, 75/12 – odl. US, 40/13 – odl. US, 92/13 – odl. US, 10/14 – odl. US, 48/15 – odl. US, 6/17 – odl. US, 10/17, 16/19 – ZNP-1 in 70/19 – odl. US)

Zakon o sodiščih (Uradni list RS, br. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08, 96/09, 86/10 – ZJNepS, 33/11, 75/12 – ZSPDSLS-A, 63/13, 17/17, 23/17 – ZSSve, 22/18 – ZSICT in 16/19 – ZNP-1)

Zakon o sudovima (Narodne novine br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 126/19., 130/20., 21/22., 60/22., 16/23.)

Zakon o začasnih ukrepih v zvezi s sodnimi, upravnimi in drugimi javnopravnimi zadevami za obvladovanje širjenja nalezljive bolezni SARS-CoV-2 (COVID-19) (Uradni list RS, št. 36/20)

Zivilprozessordnung idF Bekanntmachung od 15.12.2005., BGBl, I, 3202 (2006., I, str. 431.) (2007., I, str. 1781.)

Izjava o izvornosti

Ja, Ivan Zibar, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ivan Zibar, v.r.

(potpis studenta)